

Aleksandra Gnyr

Tłumaczenie w królewskim stylu? O polskim i rosyjskim przekładzie tytułów odcinków serialu „The Crown”

Kino historyczne, a szczególnie jego kostiumowy odłam cieszy się na całym świecie dużą popularnością. Jako jeden z najczęściej oglądanych tytułów ostatnich lat możemy wymienić m.in. brytyjsko-amerykański serial „The Crown” opowiadający o losach panowania królowej Elżbiety II i brytyjskiego dworu. Premiera pierwszego sezonu miała miejsce 4 listopada 2016r. i od tego czasu na platformie streamingowej Netflix są już dostępne cztery z planowanych sześciu sezonów. Do wzrostu oglądalności przyczynił się z pewnością fakt, iż mimo spójności całej historii, każdy z odcinków skupia się na konkretnym przeżyciu, postaci czy problemie – innymi słowy, porusza odrębne zagadnienie. Znajduje to odzwierciedlenie w tytułach poszczególnych odcinków – często nawiązują one do osób, miejsc lub wydarzeń, które są główną osią danego epizodu. Przyjrzyjmy się zatem, jakie typy tytułów występują w odcinkach serialu „The Crown” oraz w jaki sposób zostały one przekazane na język polski i rosyjski.

Tytuł stanowi ważny element każdej produkcji filmowej i jest jedną z pierwszych informacji, jaką widzowie otrzymują na jej temat. Jak podkreśla Stanisław Gajda:

Tytuł jest formą metatekstowej wypowiedzi o tekście w tekście i pełni trzy główne funkcje: nominatywną, deskryptywną i pragmatyczną, ale najważniejsze są dwie ostatnie, gdyż funkcja deskryptywna opisuje film, pozwala przewidzieć tematykę produkcji i umożliwia ogólną orientację, a pragmatyczna przejawia się w oddziaływaniu tytułu na odbiorcę, ma zachęcać go do obejrzenia filmu¹.

Małgorzata Rutkiewicz-Hankiewicz dodaje:

Tytuł jest też w pewnym sensie tekstem reklamowym, a jako taki ma wywołać interakcję, zwrócić uwagę odbiorcy oraz pozostawić ślad w pamięci².

¹ S. Gajda, *O tytułach tekstów. Wprowadzenie do problematyki*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu. Filologia Polska” 1990, t. XXIX, s. 141–148.

² M. Rutkiewicz-Hankiewicz, *Genologia onimiczna. Nazwa w płaszczyźnie motywacyjno-komunikatywnej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2013, s. 217.

Wiedząc, jak wiele ważnych ról pełni tytuł³ zarówno w czasie produkcji, jak i w kampanii marketingowej danego filmu, czytelnik wydaje się fakt, że jego przekład jest jedną z najważniejszych części tłumaczenia całego dzieła. Zarówno funkcje opisane przez Stanisława Gajdę, jak i Małgorzatę Rutkiewicz-Hankiewicz są kluczowe i stanowią istotę występowania tytułów zarówno w filmach, jak i w innych tekstach kultury. Co za tym idzie, ich przekład na język docelowy jest niezwykle ważny i stanowi nieodłączny element m.in. filmów jako całości.

Opierając się na pracach Krzysztofa Lipińskiego, Marta Nowak podkreśla, jak trudny, a zarazem istotny jest przekład tytułu:

Przekład tytułu jest zatem zadaniem trudnym z kilku powodów, ponieważ tłumaczenie jest zawsze aktem kreatywnym w wyniku, którego powstaje nowy tekst⁴, a jednocześnie tytuł w języku docelowym musi nadal spełniać swoją rolę⁵.

Głównym dylematem jest przedstawienie nazwy w jej oryginalnej formie – egzotyzacja lub też dostosowanie jej do potrzeb języka docelowego – adaptacja⁶. Problem ten dotyka również tytułu omawianego serialu „The Crown”. Na polskim rynku zachowano oryginalny tytuł, ponieważ jest on zrozumiały dla znacznej części widzów, ponadto jednoznacznie wskazuje na miejsce i bohaterów fabuły, czyli rodzinę królewską. W Rosji serial funkcjonuje pod tytułem „Корона”, dokonano zatem tłumaczenia dosłownego. Warto podkreślić, że różnica między tytułami w Polsce i Rosji wynika po części z różnicy alfabetów i wynikających z niej potencjalnych trudności w przyswojeniu i zrozumieniu angielskiej nazwy serialu przez widza rosyjskojęzycznego.

Materiał badawczy obejmuje 40 dostępnych tytułów odcinków serialu „The Crown”. Wśród nich możemy wyróżnić grupy semantyczne tytułów, które zawierają nominacje antroponimiczne i geograficzne, nazwy wydarzeń przedmiotów czy substancji, a także osobną grupę z elementami tzw. trzeciej kultury.

Pierwsza grupa tytułów bazuje na antroponimach, czyli nazwach związanych z ludźmi, a konkretniej z ich imionami, nazwiskami, przydomkami czy też nazwami rodów⁷. Przykładami takich nominacji są:

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
I	3	Windsor	Księżę Windsoru	Виндзор
I	10	Gloriana	Gloriana	Глорiana
II	2	A Company of Men	W męskim gronie	Компания мужчин

³ J. Jarniewicz, *Przekład tytułu: między egzotyką a adaptacją* [w:] *Przekładając nieprzekładalne*, red. O. Kubińska, W. Kubiński, M. Kur, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2000, s. 477–479.

⁴ K. Lipiński, *Mity przekładoznawstwa*, Egis, Kraków 2004, s. 77.

⁵ M. Nowak, *Tłumacz jako autor tytułów filmów i seriali*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2017, nr 17, s. 151–161.

⁶ A. Belczyk, *Tłumaczenie filmów*, Wydawnictwo Dla szkoły, Bielsko-Biała 2007, s. 120–125.

⁷ K. Hejwowski, *Iluzja przekładu. Przekładoznawstwo w ujęciu konfrontatywnym*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2015, s. 136–138.

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
II	4	Beryl	Beryl	Берилл
II	8	Dear Mrs. Kennedy	Szanowna pani Kennedy	Дорогая миссис Кеннеди
II	10	Mystery Man	Tajemniczy mężczyzna	Таинственный человек
III	1	Olding	Olding	Олдинг
III	4	Bubbikins	Bubbikins	Баббикинс
III	8	Dangling Man	Stan zawieszenia	Между небом и землей
IV	1	Gold Stick	Adiutant królowej	Золотой жезл
IV	4	Favourites	Ulubieńcy	Любимчики
IV	5	Fagan	Fagan	Фейган

Pierwszym przykładem jest nazwa 3. odcinka I serii. Angielski tytuł „Windsor” nawiązuje zarówno do rodu, z jakiego wywodzi się królowa Elżbieta II, jak i do księcia Winsdoru, którego wątek jest znaczącym elementem odcinka. Fabuła epizodu skupia się na retrospekcjach pokazujących czas po abdykacji króla Edwarda VIII, który po zrzeczeniu się tronu zostaje mianowany księciem Winsdoru. Drugą osią historii jest spór o to, jak powinna nazywać się obecnie panująca dynastia, tj. czy powinna pozostać przy dotychczasowym nazwisku Windsor, czy zmienić je na Mountbatten, ponieważ takie nazwisko przyjął mąż Elżbiety II po przybyciu do Wielkiej Brytanii. Angielski tytuł łączy oba te wątki w jednym tytule, podobnie jest w przypadku rosyjskiego tłumaczenia. Polski przekład natomiast – „Księżę Winsdoru” – będący konkretyzacją tytułu oryginalnego – zwraca uwagę widza przede wszystkim na wątek retrospekcyjny z 1936 r.

Kolejnym przykładem jest tytuł 10. odcinka I sezonu serialu. W ostatniej scenie fotograf robiący Elżbiecie oficjalny portret wypowiada następujące słowa:

All hail sage Lady, whom a grateful Isle hath blessed. Our very own goddess [...] Glorious **Gloriana**. Forgetting Elizabeth Windsor now. Now only Elizabeth Regina.

Cześć oddajcie tej, której wdzięczna wyspa błogosławi [...] Nasza bogini. Cudowna **Gloriana**. Zapomnijmy o Elżbiecie Windsor. Oto Elżbieta Regina.

Да здравствует мудрейшая, владычица благословенного острова! [...] Наша богиня! Славная **Глорiana**! Забудьте о Елизавете Виндзор. Сейчас есть лишь королева Елизавета.

„Gloriana” jest odwołaniem do królowej Elżbiety I, panującej w latach 1558–1603. Porównanie obecnie panującej królowej do królowej dziewicy jest w tej scenie bardzo znamienne, ponieważ Gloriana była nazywana obrończynią wiary, a Elżbieta II nie odważyła się sprzeciwić kościołowi w imię szczęścia swojej jedynej siostry.

Kolejnym przykładem wykorzystania przydomku czy też przezwiska w tytule odcinka jest 4. epizod drugiej serii serialu. Odcinek skupia się na osobie księżniczki Małgorzaty, która po rozstaniu z kapitanem Townsendem usilnie próbuje znaleźć sobie męża. „Beryl” jest nawiązaniem do sceny, w której księżniczka Małgorzata podpisuje się na pamiątkowej szybie należącej do jej przyszłego męża – fotografa Antony’ego Armstronga-Jonesa. Na szybie tej znajdują się podpisy wielu osób, ale każdy z nich jest pseudonimem, a nie imieniem i nazwiskiem konkretnej osoby.

Księżniczka nieposiadająca żadnego przezwiska na prośbę fotografa podpisuje się wyrazem *beryl*. Jest to nawiązanie do tego, że Małgorzata pisze diamentem po szkle, przede wszystkim jednak – *beryl* jest „szczególnym miłym Bogu i ludziom”⁸ kamieniem.

Tytułem 4. odcinka III sezonu serialu jest natomiast przezwisko „Bubbikins”. Fabułą epizodu jest przyjazd schorowanej matki Filipa do pałacu Buckingham. Po zamachu w Grecji królowa Elżbieta postanawia zaopiekować się teściową przebywającą do tej pory w klasztorze w Atenach. Przeciwny tej sytuacji jest książę Filip, który od lat jest skłócony z matką, na skutek wywiadu, którego księżniczka Alicja udziela magazynowi „The Guardian”. Przezwisko będące tytułem odcinka jest pieszczotliwym określeniem Filipa, jakim nazywała go w dzieciństwie matka. W kontekście epizodu, w którym syn godzi się z matką, znamieny wydaje się fakt, że książę Filip nigdy tego przydomka nie lubił.

We wszystkich przytoczonych powyżej przykładach, których nazwy nawiązują bezpośrednio do członków rodziny królewskiej, możemy wskazać na zależność w sposobie ich tłumaczenia. Polski przekład bazuje na transferze, natomiast rosyjski na transkrypcji poszczególnych nazw własnych. Podobne techniki są stosowane również w kolejnych przykładach.

„Olding” będący tytułem 1. odcinka III sezonu jest pseudonimem ówczesnego premiera Wielkiej Brytanii Harolda Wilsona. Akcja odcinka zawiązuje się, gdy Wilson zostaje premierem, a do królowej Elżbiety zaczynają dochodzić plotki, jakoby mężczyzna był tajnym agentem pracującym dla służb KGB właśnie pod pseudonimem *Olding*. Swoje podejrzenia wobec nowego premiera wyraża również Winston Churchill. Sytuację zaognia fakt, że Wilson zostaje przyłapany przez królową na rozmowie z Rosjanami na pogrzebie byłego premiera.

„Fagan”, który jest tytułem 5. odcinka IV sezonu, również nawiązuje do konkretnej postaci. Jest to bowiem nazwisko malarza pokojowego, którego dopadają problemy finansowe spowodowane działaniami rządu i wydatkami na wojnę o Falklandy. Po tym jak ograniczono mu kontakt z dziećmi, mężczyzna włamuje się w nocy do sypialni królowej.

Przykładem, w którym zarówno polscy, jak i rosyjscy tłumacze zdecydowali się na zastosowanie adaptacji, jest tłumaczenie tytułu 8. odcinka III sezonu. Nawiązujące do fabuły „Dangling Man” zostało bowiem w obu językach przetłumaczone za pomocą idiomów – „Stan zawieszenia” po polsku oraz „Между небом и землей” po rosyjsku. Są one bliższe opisowi wydarzeń, które możemy ujrzeć na ekranie niż dosłowne tłumaczenie angielskiego tytułu, który oznacza wisielca.

„Gold Stick” będący angielskim tytułem 1. odcinka IV sezonu nawiązuje do urzędu pełnionego przez lorda Mountbattena, którego śmierć w zamachu jest osią fabularną odcinka. Tytułowy *Gold Stick* i polski *Adiunkt* nie pełnią jednak analogicznych obowiązków, co może zaburzać odbiór funkcji lorda na dworze królowej przez widza. *Gold Stick* oznacza osobę, która ochrania Królową podczas ważnych ceremonii i okoliczności państwowych. Natomiast, jak podaje Słownik języka polskiego PWN, *adiunkt* to „stanowisko na wyższej uczelni lub w instytucie naukowym, na

⁸ W. Heflik, L. Natkaniec-Nowak, A. Świgoń, *Kamienna symbolika religijna w kościołach barokowych na przykładzie Kolegiaty p.w. św. Anny w Krakowie*, <https://www.polskijubiler.com/pokaz.php?id=502> [dostęp: 15.06.2022].

które powołuje się osoby ze stopniem naukowym doktora; też: osoba zajmująca to stanowisko” lub „tytuł zawodowy dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej oraz bibliotekarstwa; też: pracownik mający ten tytuł”⁹.

Tytuł 4. odcinka IV sezonu brzmi w oryginale „Favourites”. Zarówno polscy, jak i rosyjscy tłumacze przełożyli go za pomocą techniki tłumaczenia dosłownego – „Ulubieńcy” w polskiej, a „Любимчики” w rosyjskiej wersji językowej odnoszą się do dzieci pary królewskiej i ich faworyzowania.

Przykłady, które przytaczam poniżej, również są związane z nazwami osób:

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
I	9	Assassins	Przyjaźń i szacunek	Убийцы
II	5	Marionettes	Marionetki	Марионетки
III	2	Margaretology	Fanklub Małgorzaty	Маргаретология

Tytuł 9. odcinka I sezonu został przetłumaczony na język polski za pomocą adaptacji, a na rosyjski – z wykorzystaniem najbliższego ekwiwalentu słownikowego. Polska wersja tytułu „Przyjaźń i szacunek” nawiązuje do relacji premiera Churchilla i artysty malującego jego oficjalny portret, a także do prowadzonych przez nich rozmów.

Tytuł 5. odcinka II sezonu – „Marionettes” i w oryginale, i w obu tłumaczeniach nawiązuje ściśle do intryg dworskich, a także do tego, w jaki sposób władza i spiskowanie potrafią zmienić ludzi w tytułowe marionetki. W obu przekładach wykorzystano najbliższy ekwiwalent słownikowy.

Kolejny tytuł, czyli „Margaretology”, jest neologizmem¹⁰ utworzony od imienia *Margaret* i sufiksu *-ology*, który jest charakterystyczny dla nazw z dziedzin nauki¹¹. Podobnie postąpili rosyjscy tłumacze, tworząc tytuł „Маргаретология”. W polskim przekładzie natomiast występuje słowo *fanklub*, które nie oddaje charakteru oryginału, ale nawiązuje do bardziej przyziemnej i figlarnej twarzy monarchii, jaką reprezentuje młodsza siostra królowej. Należy również zaznaczyć, że w języku polskim są stosowane etymologiczne odpowiedniki imion osób z rodzin królewskim (*Małgorzata*), natomiast w rosyjskim dotyczy to wyłącznie monarchów, dlatego rosyjski tytuł bazuje na słowie *Маршарет*. Warto dodać, że imię księżniczki – *Małgorzata* pochodzi od greckiego słowa *margarites* oznaczającego perłę¹². Imię to oznacza niezłomną kobietę, która nie ulega wpływom, potrafi wybrnąć z każdej sytuacji i nie zastanawia się nad możliwymi konsekwencjami.

Następną grupą tytułów, jaką możemy wyłonić, jest ta, która bazuje na toponimach. Nazwy miejscowości występują tutaj zarówno w znaczeniu dosłownym, gdyż tam rozgrywa się akcja danego odcinka, jak i przenośnym. W polskim tłumaczeniu

⁹ *adiunkt* [hasło], Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/adiunkt.html> [dostęp: 15.06.2022].

¹⁰ K. Lipiński, *Vademecum tłumacza*, Idea, Kraków 2006, s. 95–99.

¹¹ *ology* [hasło], Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/ology> [dostęp: 15.06.2022].

¹² *Znaczenie imienia Małgorzata*, Wielka Księga Imion, <https://ksiega-imion.pl/imie/Ma%C5%82gorzata> [dostęp: 15.06.2022].

tytuły przekazano za pomocą transferu, natomiast w języku rosyjskim użyto transkrypcji oraz ekwiwalentów uznanych. Zilustrujmy to przykładami:

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
I	1	Wolferton Splash	Wolferton Splash	Вулфертон Сплэш
I	2	Hyde Park Corner	Hyde Park Corner	Гайд-Парк-Корнер
II	3	Lisbon	Lizbona	Лиссабон
III	3	Aberfan	Aberfan	Аберфан

Pierwszym przykładem jest tytuł odcinka otwierającego cały serial. Fabuła epizodu opiera się na wydarzeniach z lat 1974–51 i przedstawia ślub księżniczki Elżbiety i Filipa Mountbattena, powrót Winstona Churchilla na stanowisko premiera oraz postępującą chorobę króla Jerzego VI. Jednak nazwa odcinka nawiązuje tylko do jednej, ale kluczowej dla całego serialu sceny podczas polowania na kaczki. *Wolferton Splash* to nazwa miejsca, do którego wybiera się król Jerzy VI wraz z księciem Filipem. Pod pozorem wyprawy na polowanie, król chce zwrócić uwagę młodego zięcia na to, co jest w życiu najważniejsze – rodzina. Jerzy VI podkreśla, że najważniejsze nie są tytuły i kariera, ale służba, miłość i ochrona Elżbiety.

Następnym przykładem i jednocześnie tytułem drugiego odcinka w pierwszym sezonie jest epizod o tytule „Hyde Park Corner”. Osią fabularną jest tu podróż Elżbiety i Filipa po krajach Wspólnoty Narodów oraz moment śmierci ówczesnego króla i wstąpienie na tron jego córki.

Hyde Park Corner jest nazwą ruchliwego skrzyżowania znajdującego się na tyłach pałacu Buckingham, tuż przy Hyde Parku. Kiedy jednak z ust premiera Churchilla padają słowa:

Call the Foreign Secretary. Tell him... **Hyde Park Corner**. He'll understand.

Dzwoń do sekretarza spraw zagranicznych. Powiedz... hasło „**Hyde Park Corner**”. Zrozumie.

Звоните министру иностранных дел. Скажите ему: «**Гайд-Парк-Корнер**». Он поймет.

wcale nie ma on na myśli skrzyżowania. Hasło to oznacza bowiem zaszyfowaną wiadomość o śmierci króla Jerzego VI.

Pozostałe dwa przykłady, tj. nazwa 3. odcinka II sezonu oraz 3. odcinka III sezonu, nawiązują do fabuły w sposób bardziej bezpośredni. Tytuł 3. odcinka II sezonu odnosi się bowiem do miejsca spotkania królowej Elżbiety oraz jej męża podczas powrotu z jego podróży. „Aberfan” jest natomiast miejscem tragicznego wydarzenia z 1966r., kiedy to w wyniku ulewnych deszczy osuwa się część hałdy węgla, lawina uderza w szkołę, gdzie ginie ponad 140 osób.

Do kolejnej grupy należą tytuły związane z nazwami wydarzeń lub czynów:

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
II	1	Misadventure	Nieszczęśliwy wypadek	Несчастный случай
I	5	Smoke and Mirrors	Magia korony	Пыль в глаза
III	5	Coup	Zamach	Пutsch
IV	2	The Balmoral Test	Test balmoralski	Испытание Балморала
IV	10	War	Wojna	Война

Do tej grupy można włączyć również nazwy zjawisk atmosferycznych lub przyrodniczych:

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
III	7	Moondust	Księżycowy pył	Лунная пыль
IV	9	Avalanche	Lawina	Лавина

Nazwy wydarzeń związane z działalnością człowieka czy też wywołane przez naturę zarówno w polskim, jak i rosyjskim przekładzie bazują na ekwiwalentach słownikowych, takich jak *avalanche* – lawina – лавина, czy też *war* – wojna – война.

Interesujące jest tłumaczenie tytułu 5. odcinka I sezonu, który jest jednocześnie angielskim idiomem – „Smoke and mirrors” oznaczającym podstęp lub oszustwo¹³. Rosyjscy tłumacze zdecydowali się na użycie frazeologizmu w wersji zmodyfikowanej – „пускать пыль в глаза”¹⁴, który oznacza rozproszenie, odwrócenie uwagi. Zabieg ten bardziej przybliżył nas do osi fabularnej niż angielskiego tytułu. Polskie tłumaczenie tytułu tego odcinka – „Magia korony” nie zawiera idiomu, ale posiada ironiczny wydźwięk przekazujący klimat intrygi i tajemnic, które skrywa królewski dwór.

Ciekawym przykładem jest 5. odcinek III sezonu – „Coup”, który w polskiej wersji językowej nosi nazwę „Zamach”, natomiast w rosyjskiej – „Путч”. W oryginalnie słowo *coup* używane jest najczęściej w odniesieniu do zamachu stanu lub przewrotów politycznych i to właśnie jest osią fabularną odcinka. Polskie słowo *zamach* najczęściej kojarzy się dziś z zamachem terrorystycznym lub innymi działaniami o charakterze przestępczym. Użycia generalizacji w tym konkretnym przypadku nie można uznać za trafną decyzję translatorską, gdyż, w przeciwieństwie do rosyjskiego przekładu, może wprowadzać widza w błąd i sugerować zupełnie inny bieg wydarzeń.

Kolejną grupę tworzą nazwy, które nawiązują do nazw przedmiotów, tekstów lub substancji:

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
I	6	Gelignite	Punkt zapalny	Гелигнит
IV	3	Fairytale	Jak w bajce	Сказка

Pierwszym przykładem jest nazwa 6. odcinka I sezonu pt. „Gelignite”. Dosłownie słowo to oznacza *żelatynę wybuchową*, która jest jednym z rodzajów materiałów wybuchowych. Rosyjscy tłumacze zdecydowali się na zastosowanie terminu *гелигнит*, który, co prawda, występuje w języku rosyjskim, ale jest dużo mniej powszechny niż rodzima nazwa tej substancji, czyli *гремучий студень*. Polskie tłumaczenie jest natomiast adaptacją, która nawiązuje zarówno do substancji, jak i osi fabularnej odcinka. Akcja skupia się bowiem na romansie między księżniczką

¹³ *smoke and mirrors* [hasło], The Free Dictionary: Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus, <https://idioms.thefreedictionary.com/Smoke+and+mirrors> [dostęp: 15.06.2022].

¹⁴ *пускать пыль в глаза* [hasło], Учебный фразеологический словарь. Академик, <https://phraseologiya.academic.ru/891> [dostęp: 15.06.2022].

Małgorzatą a kapitanem Townsendem, który jest tytułowym *punktem zapalnym*¹⁵ wielu późniejszych wydarzeń.

W podobny sposób możemy przeanalizować polskie tłumaczenie 3. odcinka IV sezonu. Angielski tytuł „Fairytale” został oddany w języku polskim za pomocą idiomu „Jak w bajce”, natomiast rosyjskie tłumaczenie – „Сказка” – jest dosłowne.

Ciekawym przykładem jest zastosowanie tytułu w formie liczbowej. Ma to miejsce w 8. odcinku IV sezonu serialu. Podobnie jak pozostałe omawiane w tej grupie nazwy zapis 48:1 jest bezpośrednim nawiązaniem do głównej osi fabularnej odcinka. Podstawą akcji jest bowiem spór między ówczesną premier Wielkiej Brytanii Margaret Thatcher a królową Elżbietą II.

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
IV	8	48:1	48:1	48:1

Konflikt ten dotyczył nałożenia sankcji na apartheid w Południowej Afryce. W 1985 roku na Bahamach odbywa się spotkanie Brytyjskiej Wspólnoty Narodów, podczas którego dochodzi do głosowania, którego wynikiem jest 48 głosów za nałożeniem restrykcji i tylko jeden przeciwny głos premier Wielkiej Brytanii. Królowa nie może sama podjąć tej decyzji, ponieważ oficjalnie jest reprezentowana przez rząd, na którego czele stoi nieprzychylna sankcjom Thatcher.

Ostatnią grupą, którą możemy wyodrębnić, analizując tytułów odcinków serialu „The Crown”, są tytuły zawierające elementy trzeciej kultury¹⁶, a więc m.in. wyrażenia w językach niemieckim, francuskim, walijskim i łacińskim. Tę grupę przykładów otwiera tytuł 7 odcinka I sezonu – „Scientia Potentia Est”.

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
I	7	Scientia Potentia Est	Wiedza to potęga	Знание — сила
II	7	Matrimonium	Matrimonium	Брачные узы
II	9	Paterfamilias	Rodzinna Sprawa	Отец семейства
IV	6	Terra Nullius	Terra Nullius	Ничейная земля

W obu przekładach tytuł ten został przetłumaczony za pomocą idiomów: „Wiedza to potęga” w polskiej wersji językowej oraz „Знание – сила” – w rosyjskiej. Łaciński aforyzm nawiązuje do głównej osi fabularnej, jaką jest zatrudnienie przez królową guwernanta, który edukuje ją, by mogła dorównywać wiedzą swoim ministrom i być dla nich intelektualnym partnerem w ważnych rozmowach.

Kolejny omawiany w tej grupie tytuł 9. odcinka I sezonu brzmi „Paterfamilias”. Podobnie jak poprzedni przykład, również on został przetłumaczony za pomocą utartych zwrotów. Różnica polega jednak na tym, że rosyjski przekład – „Отец семейства” – jest tłumaczeniem dosłownym, natomiast polski odpowiednik – „Rodzinna sprawa” – to przykład zastosowania techniki generalizacji. *Paterfamilias* oznacza dosłownie ojca rodziny, głowę rodu w antycznym Rzymie, co pasuje do osi

¹⁵ R. Lacey, *The Crown. Oficjalny przewodnik po serialu. Elżbieta II, Winston Churchill i pierwsze lata młodej królowej*, t. 1, Londyn 2017, s. 209–237.

¹⁶ K. Hejwowski, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 71–76.

fabularnej odcinka, w którym książę Filip, mimo sprzeciwów żony, decyduje o wyborze szkoły dla młodego Karola. W przeciwieństwie do oryginału polski tytuł sugeruje, że decyzja o umieszczeniu syna w szkole Gordonstoun była wspólną decyzją królewskiej pary. Na ekranie widzimy również retrospekcje przedstawiające zmagania młodego Filipa w tej samej szkole oraz trudne momenty z ojcem, który obwinia go o śmierć swojej starszej siostry oraz jej rodziny w katastrofie lotniczej, co również łączy się z osobą ojca występującą w angielskim i rosyjskim tytule.

„Matrimonium” (łac. *małżeństwo*) – czyli tytuł 7. epizodu II sezonu zarówno w oryginale, jak i w wersji polskiej nawiązuje do relacji księżniczki Małgorzaty z Antonym Armstrongiem-Jonsem. Po tym jak kobieta dowiaduje się, że jej wcześniejszy ukochany, kapitan Townsend, zaręczył się z dużo młodszą partnerką, zaczyna naciskać na fotografa, aby ten w końcu się oświadczył. Pomimo że królowa wie o pozazwiązkowych relacjach Tony’ego z innymi kobietami oraz o tym, że jedna z nich jest z nim w ciąży, nie informuje o tym siostry i ogłasza ich zaręczyny. Para pobiera się osiem miesięcy później. Rosyjski tytuł przełożono za pomocą idiomu „Брачные узы”, co w dosłownym tłumaczeniu oznacza *więzy małżeńskie*.

W tytule szóstego odcinka IV sezonu również wykorzystano łacińską sentencję „Terra Nullius” oznaczającą dosłownie *ziemię niczyją*. Fabuła epizodu przedstawia podróż Karola, Diany oraz małego Williama do Australii, której nowo wybrany premier pragnie niezależności od korony brytyjskiej. Podczas jednej z rozmów z następcą tronu wypowiada on następujące słowa:

Terra Nullius. That’s what your ancestor King George III called us when the Brits first arrived. „Nobody’s country”.

Terra Nullius. Tak nazwał nas pański przodek, król Jerzy III, gdy dotarli tu Brytyjczycy. „Państwo niczyje”.

Терра нуллиус. Так нашу землю назвал ваш предок король Георг Третий, когда сюда впервые ступили британцы. Это «ничья страна».

W przykładzie na język rosyjski tytuł ten oddano za pomocą zakorzenionego w kulturze tłumaczenia dosłownego – „Ничейная земля”, natomiast w polskiej wersji językowej zdecydowano się na zachowanie oryginalnego tytułu.

Ciekawym zabiegiem jest odniesienie się w tytule do języka francuskiego, którego użycie jest podkreśleniem wysokiego statusu społecznego rodziny królewskiej:

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
III	10	Cri de Coeur	Cri de Coeur	Крик сердца

Pod tą nazwą kryje się 10. odcinek¹⁷ III sezonu serialu opowiadający o rozpadzie małżeństwa księżniczki Małgorzaty, jej romansie z dużo młodszym mężczyzną oraz nieudanej próbie samobójczej. Zwrot *cri de coeur* pojawia się też w dialogu, w którym przetłumaczony został jako *wołanie o pomoc*. Podczas seansu jednak zarówno w wersji lektorskiej, jak i tej z napisami może umknąć uwadze widza.

¹⁷ R. Lacey, *The Crown. Oficjalny przewodnik po serialu. Afery polityczne, królewskie bojaźki i rozkwit panowania Elżbiety II*, t. 2, Londyn 2019, s. 243–255.

You would say more indicative of a cry for attention, than a genuine suicide attempt?
A **cri de coeur** rather than a coup de grâce?

Myślisz, że to próba zwrócenia na siebie uwagi, a nie autentyczna próba samobójstwa?
Wołanie o pomoc, a nie pożegnanie się ze światem?

Вам не кажется, что это скорее крик о помощи, нежели попытка самоубийства?
Скорее **крик души**, а не смертельный удар?

Zwroty *cri de coeur* i *de grâce* są charakterystyczne dla języka wyższych sfer. Na dworach, nie tylko angielskim, znajomość języka francuskiego była powszechna, co odróżniało arystokrację od niższych warstw społecznych. W języku angielskim występuje wiele zapożyczeń z języka francuskiego, jednakże zwroty, które zostały użyte w powyższych dialogach, są zrozumiałe jedynie dla nielicznych odbiorców języka oryginału¹⁸. Bardzo ciekawy jest brak korelacji występujący w rosyjskiej wersji językowej. Tłumaczenie tytułu, czyli *Крик сердца*, odnosi się bezpośrednio do oryginału, w którym również występują odniesienia do serca, czyli *coeur*. W dialogach natomiast fragment ten został przetłumaczony jako *крик души*, który odwołuje się do cierpień Małgorzaty.

Kolejnym interesującym przykładem jest zastosowanie języka niemieckiego w odcinku, który fabularnie odsyła do czasów II wojny światowej oraz powiązań członków rodziny królewskiej z nazistami.

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
II	6	Vergangenheit	Przeszłość	Прошлое

W obu przekładach zostało zastosowane tłumaczenie dosłowne – „Przeszłość” oraz „Прошлое”. Tytuł 6. odcinka II sezonu nawiązuje do odnalezionych w 1945 r. tajnych dokumentów należących do osobistego tłumacza Adolfa Hitlera. Dokumenty te dotyczą przyjaznych relacji między księciem Windsoru (wcześniej królem Edwardem VIII) a nazistowskimi oficerami.

Jedynym przykładem użycia języka walijskiego¹⁹ w tytułach serialu „The Crown” jest nazwa 6. odcinka III sezonu. „Tywysog Cymru” oznacza dosłownie księcia Walii, czyli jest to oficjalny tytuł przyznawany następcy tronu.

Sezon	Odcinek	Tytuł angielski	Tytuł polski	Tytuł rosyjski
III	6	Tywysog Cymru	Tywysog Cymru	Принц Уэльский

Akcja odcinka toczy się głównie w Walii, do której królowa wysyła swojego najstarszego syna, aby ten studiował tam i uczył się języka walijskiego przed nadaniem mu tytułu księcia Walii. W rosyjskiej wersji językowej tytuł odcinka został oddany za pomocą uznanego ekwiwalentu „Принц Уэльский”, natomiast polscy tłumacze zdecydowali się na transfer. Dodajmy, że językiem walijskim posługuje się około

¹⁸ *cri de coeur* [hasło], Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/cri-de-coeur> [dostęp: 15.06.2022].

¹⁹ A. Krasnowski, *Języki regionalne i mniejszościowe Wielkiej Brytanii. Opracowanie tematyczne, OT-677*, Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji. Kancelaria Senatu, Warszawa 2020, s. 35–41.

30% społeczeństwa brytyjskiego (dane na rok 2019), jednak mimo to nie jest on używany w innych częściach świata. Istnieje zatem duże prawdopodobieństwo, że tytuł pozostawiony w języku walijskim nie zostanie przez polskiego odbiorcę zrozumiany.

W podsumowaniu można stwierdzić, że między polskim a rosyjskim przekładem występują często istotne różnice w tłumaczeniu tytułów omawianego serialu. Wynikają one przede wszystkim z różnic językowych, ale również kulturowych. Polscy tłumacze znacznie częściej decydują się na zachowanie tytułu w jego oryginalnym brzmieniu, np. „Terra Nullius” lub wybierają formę opisową, jak np. „Fanklub Małgorzaty”. Rosyjscy tłumacze wykorzystują często technikę transkrypcji, czego przykładem może być tytuł „Бульфертон Сплэш”.

Zwróćmy również uwagę, że tytuły odcinków brytyjsko-amerykańskiego serialu „The Crown” inspirowane są przede wszystkim wydarzeniami, które widzimy na ekranie, nazwami osób lub miejsc, które stanowią główną oś fabularną lub nawiązują do trzeciej kultury, której elementy możemy spotkać w serialu. Zarówno polski, jak i rosyjski przekład nazw epizodów skupia się nie tylko na precyzyjnym oddaniu danego terminu czy zwrotu, ale przede wszystkim na przekazaniu odbiorcom charakteru i klimatu serialu.

Bibliografia

- Belczyk A., *Tłumaczenie filmów*, Wydawnictwo Dla szkoły, Bielsko-Biała 2007.
- Gajda S., *O tytułach tekstów. Wprowadzenie do problematyki*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu. Filologia Polska”, 1990, t. XXIX.
- Hejwowski K., *Iluzja przekładu. Przekładoznawstwo w ujęciu konfrontatywnym*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2015.
- Hejwowski K., *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Jarniewicz J., *Przekład tytułu: między egzotyką a adaptacją [w:] Przekładając nieprzekładalne*, red. O. Kubińska, W. Kubiński, M. Kur, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2000.
- Krasnowski A., *Języki regionalne i mniejszościowe Wielkiej Brytanii. Opracowanie tematyczne, OT-677*, Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji. Kancelaria Senatu, Warszawa 2020.
- Lacey R., *The Crown. Oficjalny przewodnik po serialu. Elżbieta II, Winston Churchill i pierwsze lata młodej królowej*, t. 1, Londyn 2017.
- Lacey R., *The Crown. Oficjalny przewodnik po serialu. Afery polityczne, królewskie bolączki i rozkwit panowania Elżbiety II*, t. 2, Londyn 2019.
- Lipiński K., *Mity przekładoznawstwa*, Egis, Kraków 2004.
- Lipiński K., *Vademecum tłumacza*, Idea, Kraków 2006.
- Nowak M., *Tłumacz jako autor tytułów filmów i seriali*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2017, nr 17, s. 151–161.
- Rutkiewicz-Hankiewicz M., *Genologia onimiczna. Nazwa w płaszczyźnie motywacyjno-komunikatywnej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2013.

Źródła internetowe

- adiunkt* [hasło], Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/adiunkt.html> [dostęp: 15.06.2022].
- cri de coeur* [hasło], Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/cri-de-coeur> [dostęp: 15.06.2022].
- Heflik W., Natkaniec-Nowak L., Świgoń A., *Kamienna symbolika religijna w kościołach barokowych na przykładzie Kolegiaty p.w. św. Anny w Krakowie*, <https://www.polskijubiler.com/pokaz.php?id=502> [dostęp: 15.06.2022].
- ology* [hasło], Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/ology> [dostęp: 15.06.2022].
- smoke and mirrors* [hasło], The Free Dictionary: Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus, <https://idioms.thefreedictionary.com/Smoke+and+mirrors> [dostęp: 15.06.2022].
- Znaczenie imienia Małgorzata*, Wielka Księga Imion, <https://ksiega-imion.pl/imie/Ma%C5%82gorzata> [dostęp: 15.06.2022].
- пускать пыль в глаза* [hasło], Учебный фразеологический словарь. Академик, <https://phraseologiya.academic.ru/891> [dostęp: 15.06.2022].

A royal-style translation? About Polish and Russian translation of the episode titles of “The Crown” series

Abstract

The article deals with the translation of episode titles of the popular historical costume series „The Crown” into Polish and Russian. The titles of the episodes are subdivided semantically, taking into account their connotations. Five groups have been distinguished, which refer to anthroponyms, toponyms, names of events, objects or substances. Names related to the elements of the third culture form a separate category. This includes names related to languages such as French, German, Welsh and Latin. The author also draws attention to similarities and differences in the translation of episode titles into Polish and Russian.

Key words: costume series, „The Crown”, title, culture, translation

Перевод в королевском стиле? О польском и русском переводах заглавий эпизодов сериала «Корона»

Резюме

Статья посвящена переводу заглавий эпизодов популярного исторического костюмированного сериала «Корона» на польский и русский языки. Названия эпизодов подразделяются с семантической точки зрения, с учетом их коннотаций. Было выделено пять групп, которые относятся к антропонимам, топонимам, названиям событий, предметов или веществ. Отдельную категорию составляют названия, связанные с элементами третьей культуры. В нее включаются имена, относящиеся к таким языкам, как французский, немецкий, валлийский и латинский. Автор обращает также внимание на сходства и различия в переводе заглавий эпизодов на польский и русский языки.

Ключевые слова: костюмированный сериал, «Корона», заглавие, культура, перевод

Aleksandra Gnyp, mgr
ORCID: 0000-0003-0006-6758
Wydział Humanistyczny (Instytut Językoznawstwa)
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: aleksandra.gnyp@us.edu.pl
+48 695783952

Aleksandra Gnyp, MA
University of Silesia in Katowice
Faculty of Humanities (Institute of Linguistics)